

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA HISTORICA
TOMUS CXXXV.

HUNGARIA
SZEGED
2013

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
ACTA HISTORICA

Szerkesztőbizottság:

DR. ALMÁSI TIBOR, DR. CSERNUS SÁNDOR, DR. KOSZTA LÁSZLÓ,
DR. KÖVÉR LAJOS, DR. MAKK FERENC, DR. MARJANUCZ LÁSZLÓ,
DR. J. NAGY LÁSZLÓ, DR. TOMKA BÉLA, DR. ZIMONYI ISTVÁN

A kötet az MTA–HIM–SZTE–MOL
Magyar Medievisztikai Kutatócsoport kiadványa,
megjelenését az MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája támogatta.

Redegerunt:

DR. LÁSZLÓ VESZPRÉMY
DR. FERENC PITI

Szerkesztette:

DR. VESZPRÉMY LÁSZLÓ
DR. PITI FERENC

HU ISSN 0324–6523 Acta Universitatis Szegediensis
HU ISSN 0324–6965 Acta Historica

B. HALÁSZ ÉVA

Micha Madius de Barbazanis – a történetíró és spalatói nemes patrícius

A dalmát tengerparton fekvő városokban (Zára, Trau, Spalató, Ragusa) – melyek birtoklásáért a középkor folyamán Magyarország és Velence változó szerencsével vetélkedett – a XIII–XIV. századból maradtak fenn az első olyan önálló történeti művek, amik több-kevesebb információt tartalmaznak Magyarországra vonatkozóan. Bár a terület nem állt folyamatosan a magyar uralkodók hatalma alatt, mégis érdemes ezekkel a munkákkal és szerzőikkel foglalkozni, mivel némileg eltérő nézőpontból dolgozzák fel a középkori magyar eseményeket. Ez nem is meglepő, hiszen a dalmát városok római gyökereken jöttek létre, lakosságuk magát a rómaiak leszármazottainak tartotta. Velencén kívül gyümölcsöző kapcsolatokat áptak más olasz városállamokkal is. A Diocletianus római császár palotájának romjain felépült Spalató több krónikásnak is otthont adott a XIII–XIV. században. Itt élt Tamás archidiakónus (1200–1268), aki „A salonai és spalatói főpapok története” címmel írta meg krónikáját.¹ Több kisebb művet ismerünk még, amiknek sok esetben nem tudjuk megnevezni a szerzőjét, ilyen például a *Tabula*, ami Spalató városának történetét tartalmazza 1348 és 1371 között. A XIII–XIV. század fordulóján itt élt a de Barbazanis családból származó Micha Madius, akinek történeti műve – legalábbis annak ránk maradt része – az 1288 és 1330 közötti eseményekről szól és *De gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum pars secunde partis de anno Domini MCC nonagesimo* címmel ismerjük. Jelen dolgozat a krónikaíró Micha Madius élete és családja, valamint a témával foglalkozó eddigi szakirodalom bemutatására vállalkozik.²

Micha Madius történetíró életével és művével eddig főképpen horvát tudósok foglalkoztak, a fellelhető magyar szakirodalom zömében néhány XVIII–XIX. századi lexikon-szócikkre és említésre korlátozódik.³ Az erdélyi

¹ Modern kiadása: Tomae archidiconi Historia Salonitanorum atque spalatinorum pontificum. Toma Arhidakon, Povijest salonitanskih i splitskih provosvećenika. Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik: OLGA PERIĆ. Split, 2003. (a továbbiakban: Spalatói Tamás); Spalató érseke volt Rogerius (1205 k.–1266) is.

² Mivel a terjedelmi korlátok a krónika részletes elemzését és szövegének modern közlését itt nem tetszik lehetővé, ezért ezzel máshol kívánok foglalkozni.

³ Említi Micha Madiust és krónikáját: Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum quam excitat ALEXIUS HORÁNYI. Pars II. Viennae, 1776. 539–540.

szász Georg Jeremias Haner latin nyelvű munkájában nagy vonalakban bemutatta Madius krónikáját, de úgy vélte, hogy történetírónk annak csak kiadója és egy ismeretlen személy írta azt. Bemutatta az általa is ismert kiadásokat, Madius személyéről pedig úgy nyilatkozott, hogy dalmát-horvát bán volt.⁴ Az olasz Giuseppe Valentinelli bibliográfiája a Dalmácia és Montenegró történetére vonatkozó munkákat sorolta fel, ebben természetesen Micha Madius is helyet kapott, akiről úgy vélte, hogy a XIII. század első felében élt és Tamás archidiakónus kortársa volt. Megemlékezett az általa ismert két kiadásról is, és néhány, Dalmáciára vonatkozó fejezet címét is közölte.⁵ Csontos János a velencei könyvtár kézírataiból gyűjtötte ki a magyar vonatkozású anyagokat. A Cod. 98. jelzetű XV. századi kódexben fellelte Madius művét is. Úgy vélte, hogy a krónika címében olvasható *pars secundae partis* kitétel az előtte található munkára vonatkozik.⁶ A ma a velencei Szent Márk Könyvtárban őrzött kódex minden valószínűség szerint azonos azzal, amit Csontos vizsgált. Békési Emil (Hanerhez hasonlóan) úgy foglalt állást, hogy Madius 1326-ban dalmát-horvát bán volt. Megemlítette továbbá Haner nézetét, miszerint Madius csak kiadója, de nem szerzője a műnek.⁷ Szinnyei József kevés érdemi információt adott, csak a krónika címét közölte és megismételte Haner azon állítását, miszerint a történetíró Micha Madius 1326-ban Dalmácia bánja volt.⁸

Ferdo Šišić viszont részletesen foglalkozott történetírónk életével, az általa ismert és ma fel nem lelhető kódex sorsával; megvizsgálta, hogy mikor írhatta Madius a művét és milyen forrásokból dolgozott, továbbá kritikai megjegyzéseket fűzött a mű egyes részeihez. A kimerítő elemzésben mindazonáltal csak III. András magyar király koronázásának és halálának körülményeire, I. Károly magyar uralkodóhoz kapcsolható információkra, az 1311–1313 közötti zárai történésekre, Mladen bán 1322-es fogságára és a Subić Györggyel kapcsolatba hozható eseményekre tért ki. Egy fejezetben konkrét szövegkritikai megjegyzéseket fűzött a krónikához, amikor azt boncolgatta, mely helyeken lehet olyan nyelvtani és/vagy logikai hibákat felfedezni, amik arra mutatnak, hogy ott *lacuna* van. Csak a kiadások álltak rendelkezésére, ezért néhány olyan helyen

⁴ „Historia huius saeculi prima Anonymo debetur, quam Michas Madius de Barbazanis, de Spalato sub titulo Historia de Gestis Romanorum Imperatorum et summorum Pontificum edidit.” GEORG IEREMIA HANER: *Scriptores rerum Hungaricarum et Transilvanicarum*. Viennae, 1777. 33–35.

⁵ GIUSEPPE VALENTINELLI: *Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro*. Zagabria, 1855. 135–136.

⁶ CSONTOS JÁNOS: *A velencei könyvtár hazai vonatkozású latin kézíratai*. Magyar Könyvszemle 8 (1883) 164–203., 189.

⁷ BÉKÉSI EMIL: *Magyar írók az Anjouk és utódaik korában (1301–1458)*. I. közlemény. *Katolikus Szemle* 13 (1899) 573–595., 578–579.

⁸ SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái VIII*. Budapest, 1902. 252–253. hasáb.

is feltételezett szöveghiányt, ahol ténylegesen nincs.⁹ Držislav Švob alapos vizsgálat alá vette a krónika második részében olvasható fejezeteket, azt igyekezve megtudni belőlük, hogy szerzőnk mikor írhatta művét. A vizsgálat után ugyanakkor azt igyekezett bizonyítani, hogy a Madius névvel ismertté vált mű nem annak saját alkotása, csak kimásolt bizonyos részeket a spalatói évkönyvekből, de ez sem a Šišić által azonosított Micha Madius, hanem a XIV. század végén élt azonos nevű személy (valószínűleg a fia) munkája. Ezt a krónika egy megjegyzésére alapozta (*ut habetur in chronicis Spaleti*), ami szerinte kellően bizonyítja, hogy nem önálló alkotásról van szó.¹⁰ Miho Barada a Spalatóban írott krónikákra fordította figyelmét, Madiusról írott sorai azonban semmilyen új dolgot nem tettek hozzá a már meglévő ismeretekhez, mindössze áttekintést adtak azokról.¹¹ Gregor Čremošnik a dubrovnikai levéltárban őrzött dokumentumok alapján megkérdőjelezte Ferdo Šišić elméletét a történetíró Madius 1284-es születésével kapcsolatban és fényt derített a család raguzai kapcsolataira.¹²

Micha Madius krónikája eddig három ízben látott eredeti nyelven, teljes szövegében nyomtatásban napvilágot. Először a traui születésű Joannes Lucius (horvátul Ivan Lučić) adta ki.¹³ Nem tudjuk azonban, hogy melyik kódex alapján dolgozott.¹⁴ A második *editio* a bécsi császári könyvtár őrének, Schwandtner János Györgynek a nevéhez fűződik, aki a magyar történelem kútfőit közreadó kiadványának harmadik, a Dráván túli területekre vonatkozó krónikákat összegyűjtő kötetében szerepeltette Madius művét. Az előző kiadás és e között nem sok eltérést fedezhetünk fel, valószínűleg minden kritika nélkül átvette elődének munkáját.¹⁵ A krónika latin szövegének harmadik kiadása az olasz Vitaliano Brunelli nevéhez fűződik és Zarában látott napvilágot 1878-ban.¹⁶ A szöveg a korábbi *editio*-któl főleg központosításában (kevesebb vesszőt alkalmaz) és a kis- és nagybetűk

⁹ FERDO ŠIŠIĆ: Miha Madijev de Barbazanis. In: Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 153. Zagreb, 1903. (a továbbiakban: ŠIŠIĆ 1903.) 1–46.

¹⁰ DRŽISLAV ŠVOB: Krnji ljetopis splitski. Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva. Novi serije 17 (1936) 209–217.

¹¹ MIHO BARADA: Skup splitskih povijesnih izvora. Nastavni vjesnik 49 (1940–1941) (a továbbiakban: BARADA 1940–1941.) 81–92., 85–87.

¹² GREGOR ČREMOŠNIK: Prilog biografiji Mihe Madijeva. Historijski Zbornik 9 (1956) (a továbbiakban: ČREMOŠNIK 1956.) 119–124.

¹³ JOANNES LUCIUS: De regno Dalmatiae et Croatiae. Amstelaedami, 1666. 371–381.

¹⁴ BARADA 1940–1941. 85.

¹⁵ SCHWANDTNER JÁNOS GYÖRGY: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres ac genui I–III. Viennae, 1746–1748. III. 636–653.

¹⁶ Programma dell'I. R. ginnasio superiore di prima classe in Zara alla fine dell'anno scolastico 1877–78. 3–61.

használatában különbözik, de néhány eltérő olvasatot is fel lehet fedezni.¹⁷ Azonban ezek minden valószínűség szerint csak *hipercorrectio*-k, ugyanis az előző kiadásokból kimaradt (fél)sorokat nem illeszti be a szöveg. Viszonylag bőséges, olasz nyelvű kommentár készült a kiadáshoz. (Ennek változatlan formája jelent meg 1926-ban az *Archivo Storico per la Dalmatia* című folyóiratban, Rómában.)

Micha Madius krónikájából részleteket tartott fenn a XVIII. században alkotó jezsuita historikus, Daniel Farlati is „*Illiricum sacrum*” című művében. Az idézett részletek egy csoportjánál hivatkozott arra a fejezetre, ahonnet a kérdéses citátum származott. Mivel a 29 fejezetre való beosztás Luciustól származik, ezért bizonyosak lehetünk benne, hogy Farlati nem az eredeti kódex, hanem valamelyik kiadás alapján dolgozott. Szintén egy hosszabb, de a magyar történelemre nézve fontos részletet közölt Fejér György is, Anjou Károly Magyarországra érkezéséről.¹⁸

A teljes krónikának összesen egy modern – horvát nyelvű – fordításáról van tudomásunk, amit Vladimir Rismondo készített. Munkájához egy rövid bevezetőt írt és összegyűjtötte a témára vonatkozó addig megjelent horvát nyelvű szakirodalmat.¹⁹ Magyarul csak néhány részletet olvashatunk Makk Ferenc fordításában.²⁰

*

A történetíró Micha Madius de Barbazanis Spalató egyik nemes patrícius családjából származott, amelynek tagjai intenzíven részt vettek a város életében, különböző hivatalokat töltöttek be, követségekben szolgáltak. Valószínűleg történetírónk dédnagyapját kell keresnünk abban a Madius nevű személyben,

¹⁷ Például: *Audiens comes [Comes] Georgius [,] quod Almissium Spalatini [Spalatenses] invasissent, coepit dolore multum [,] et dolendo intravit campum Spaleti [Spalati] et depraedavit totam bestialiam Spalatinorum. [Spalatensium,] Et [et] tunc Spalatini [Spalatenses] occurrerunt cum exercitu suo obviam comiti [Comiti] Georgio usque Salonam [,] et ultra, causa defendendi bestialiam.* (A mondat Brunelli kiadásából származik, a szögletes zárójelbe tett és félkövérrel jelzett szavak Schwandtner eltérő olvasatait jelölik.)

¹⁸ GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*. Budae, 1829–1844. VII/5. 364. sz.

¹⁹ In: *Legende i kronike*. Ed. CVITO FISKOVIĆ. Split, 1977. 151–184. (A kötet több, Horvátországra vonatkozó krónika fordítását tartalmazza.)

²⁰ Károly Róbert emlékezete. A szöveganyagot válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta KRISTÓ GYULA–MAKK FERENC. Budapest, 1988. 54., 127–129. (Madius 3., 17. és 23. fejezet). A Madius munkáját a kiadások fejezetekre bontják. A ránk maradt kéziratok vizsgálata szerint ezek a fejezetcímek bizonyosan nem alkották részét az eredeti *manuscriptum* szövegtörzsének. Valószínűleg a margón helyezték el őket és inkább későbbi hozzátoldások lehetnek, mintsem a szöveggel egy időben keletkeztek. Jelen tanulmányban azonban (a hivatkozások visszakereshetősége miatt) a Madius művére való utaláskor a lábjegyzetekben a kiadásokban olvasható fejezetszámokat fogjuk használni.

aki első ízben 1217-ben jelenik meg a forrásokban bíróként (*iudex*),²¹ majd ugyanezt a hivatalt töltötte be 1227-ben²² és 1235-ben is.²³ Spalató városának *statutum*-a meghatározta, hogy legalább 30 évesnek kell lennie a *iudex*-nek,²⁴ így a Madius-ós 1187-ben, vagy ezt megelőzően született. Amennyire tudjuk, 1235 után nem tűnik fel többet a forrásokban, valószínűleg ebben az évben, vagy nem sokkal ez után hunyt el. Micha nevű fiáról tudunk, aki történetírónk nagyapja volt, és akit a későbbiekben Micha Madius I.-ként fogunk emlegetni, hogy a névazonosságból eredő problémákat elkerüljük.²⁵

1235-ben Spalatóban belső viszály támadt, a város két részre szakadt és úgy határoztak, hogy a jövőben Itáliából választanak elöljárót. 1239-ben ezért a papság részéről delegált Tamás archidiaconus és a nemesség által választott Micha Madius I. (Madius fia Micha) Anconába utaztak, hogy elöljárót kérjenek városuk részére: *Tunc eligerunt duos, qui legationis huius perferrent negocium, videlicet Thomam archidiaconum et Micham filium Madii, dantes eis per publicum instrumentum plenam auctoritatem, ut abeuntes Anconam, quod melius videretur eis, factum huiusmodi promoverentem abligantes se iuramenti vinculo universa pro rato habere.*²⁶ A küldöttek május 15-én tértek vissza Spalatóba az új elöljáróval. Ugyanezen év nyarán a trauiakkal kötött békeszerződésnél is ott találjuk Micha Madius I.-et.²⁷ 1257-ben Ragusa és Spalató város megállapodást kötöttek egymással. A spalatói követek 1257-ben kelt felhatalmazó levelén Micha Madius I. neve is szerepel tanúként (*testis*),²⁸ 1265-ben pedig már maga képviselte szülővárosát Ragusában.²⁹ Mivel Madius *iudex* fia első ízben 1252-ben volt Spalató bírója, ezért valószínű, hogy 1222-ben, de inkább ezt megelőzően született, hiszen 1239-ben aligha bízták volna rá a követi tisztséget egy 17 éves ifjúra. Apjához hasonlóan városának jelentős, tiszteletreméltó polgára volt és valószínű, hogy közel 20 éven keresztül játszott

²¹ *Madio iudice de Spalato*. MARKO KOSTRENCIĆ–TADE SMIČIKLAS: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Sclavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. I–XVIII. Zagrabiae, 1904–1990. (a továbbiakban: CDCr) III. 139. sz.

²² 1227. április 14. (CDCr III. 239. sz.)

²³ 1235. április, napi dátum nélkül (CDCr III. 380. sz.)

²⁴ *Item statutum et ordinatum est, quo quilibet de dictis tribus iudicibus debeat esse etatis adminus XXXta annorum*. ŠIŠIĆ 1903. 4.

²⁵ Micha Madius nagyapjának életével az eddigi szakirodalomban csak Ferdo Šišić foglalkozott. ŠIŠIĆ 1903. 5–6.

²⁶ Spalatói Tamás 220.

²⁷ ŠIŠIĆ 1903. 5.

²⁸ 1257. március 23. SIME LJUBIĆ: Listine o odnosajih izmedju južnoga slavenstva i mletačke republike I–V. Zagreb, 1868–1875. (a továbbiakban: Listine) I. 88. (105. sz.)

²⁹ ŠIŠIĆ 1903. 5.; Listine I. 100. (124. sz.): *Cum nobiles viri Micha Madii, Michael Leonardi amaxiatores, nuncii speciales atque generales procuratores communis Spaleti die quarto exeunte mensis martii nuper transacti Ragusium accesissent...*

vezető szerepet Spalató életében: 1252-ben, 1256-ban, 1258-ban, 1260-ban, 1261-ben, 1266-ban, 1267-ben és 1269-ben³⁰ is bíró (*iudex*) volt. Ezzel párhuzamosan több ízben is *examinator*-ként tűnik fel különböző kiadványokban.³¹ Utoljára 1270-ben találkozunk a nevével, mikor szintén Spalató város bírása volt.³² Valószínű, hogy ebben az évben, vagy nem sokkal ez után hunyt el.

Történetírónk apját szintén Micha Madiusnak hívták (a továbbiakban Micha Madius II.).³³ Egyik fiának, a később tárgyalásra kerülő Micha Petrusnak a születési ideje alapján Micha Madius II. 1237-et megelőzően születhetett. 1276-ban,³⁴ 1282-ben,³⁵ 1283-ban és 1284-ben³⁶ szülővárosának bírása (*iudex*) volt. 1290-ben egy dokumentumon mint *examinator* szerepel.³⁷ 1295-ben Spalató város kapitányaként (*capitaneus*) említik.³⁸ Kétszer házasodott, első felesége nevét nem ismerjük. 1283-ban kapcsolatba lépett egy raguzai özvegyasszonnyal, Vukoslavával, és feleségül kérte annak Slava nevű lányát. Vukoslava igen előkelő családból származott, hiszen Nemanja István szerb nagyfejedelem (1166–1196) Miroslav nevű fivérének unokája, vagyis András humi fejedelem lánya volt. A tárgyalásokat apja helyett annak első feleségétől született fia, Micha vezette. Egyes feltételezések szerint az ekkor eljáró fiú azonos a történetíróval, azonban valószínűleg nem erről van szó, ahogyan azt a későbbiekben látni fogjuk. A Vukoslavával folytatott tárgyalásokat megelőzően Micha Madius II. a traui patríciussal, Luka Matejić-csel is tárgyalt arról, hogy elvenné egyik lányát. Mivel erről Slava családja is értesült, ezért Micha Madius II. és fiai egy kötelezvényt adtak ki, amiben arról biztosították a későbbi feleségét és családját, hogy ha Matejić vagy bármelyik lánya valaha a pápa, a pápai legátus vagy bármilyen más bíró előtt perelni fogják Madiust a tervezett házasság miatt, és ezért a Slavával kötött házasságot

³⁰ 1252. október 4. (CDCr IV. 444. sz.), 1256. február 25. (CDCr V. 537. sz.), 1256. március 24. (CDCr V. 541. sz.), 1258. február 17. (CDCr V. 603. sz.), 1260. február 10. (CDCr V. 663. sz.), 1261. március 27. (CDCr V. 698. sz.), 1261. augusztus 3. (Listine 98., 123. sz.), 1266. február 3. (CDCr V. 850. sz.), 1266. április 14. (CDCr V. 861. sz.), 1267. május 21. (CDCr V. 901. sz.), 1269. szeptember 21. (CDCr V. 968. sz.), 1269. október 6. (CDCr V. 969. sz.)

³¹ 1255. január 19. (CDCr IV. 507. sz.), 1258. november 18. (CDCr V. 622. sz.), 1262. február 9. (CDCr V. 718. sz.), 1266. június 22. *examinator* (CDCr V. 864. sz.), 1267. október 14. (CDCr V. 913. sz.), 1268. június 30. *examinator* (CDCr V. 936. sz.)

³² ŠIŠIĆ, 1903. 6.; IVAN KUKULJEVIĆ: Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. Zagrabiae, 1896. 303. (1015. sz.)

³³ ŠIŠIĆ 1903. 6.

³⁴ 1276. június 5. (CDCr VI. 158. sz.)

³⁵ 1282. július 3. (CDCr VI. 349. sz.)

³⁶ 1284. április 25. (CDCr VI. 397. sz.)

³⁷ 1290. május 24. Neve ekkor *Micha Madii Miche* alakban szerepel. (CDCr VI. 590. sz.)

³⁸ 1295. december 20. (CDCr VII. 194. sz.)

érvénytelenítik, akkor kártérítést fizetnek nekik.³⁹ A házasságot végül 1283 decemberében kötötték meg. A patricius lányok szokásos hozománya 400 dénár (*solidus denariorum grossorum*) volt, amiből Vukoslava csak 300-at fizetett meg, a maradék 100 dénár kifizetésére pedig Slava nagynénje, Dragoslava és annak férje, Dragus de Mare spalatói polgár tettek ígéretet, azonban annak csak Dragus halála utáni megfizetését vállalták.

A házasságkötés idején keletkezett dokumentumokból értesülünk Micha Madius II. fiainak nevééről is, és – ahogyan fentebb már mondtuk – első házasságából is született egy Micha nevű fia, aki a Slava családjával folytatott tárgyalásokat vezette az akkor a városi bíró tisztét viselő özvegy édesapja helyett. Valószínűleg ez a Micha Madius nem azonos a történetíróval, ha ugyanis azonosak lennének, akkor a történetíró Micha Madius születését előre kellene hoznunk az 1250–1260-as évek fordulójára. Viszont tudjuk, hogy 1358-ig aktív szereplője volt városa életének, így ha a fentebb említett két Micha Madius egy személy lenne, akkor közel 100 évet élt volna meg, mindvégig aktív korúként. Tudjuk azt is, hogy a középkorban még az uralkodócsaládok körében sem volt elképzelhetetlen gyakorlat az, hogy két gyermeküknek ugyanazt a keresztnévet adták. (I. Mátyás magyar király édesapjának, Hunyadi Jánosnak is volt egy hasonló nevű testvére.)⁴⁰ Továbbá Micha Madius krónikájában élénk érdeklődést tanúsított a Nemanja-dinasztiával kapcsolatban, sok adatot feljegyzett róluk. Ezt a kiemelt figyelmet a családi vonatkozással magyarázhatjuk, hiszen édesanyja révén kapcsolódott a szerb uralkodócsaládhoz.⁴¹

Valószínű tehát, hogy a történetíró Micha Madius – a későbbiekben Micha Madius III. néven fogjuk emlegetni – apjának második házasságából született, ezért születési dátumát legkorábban is 1284 második felére-végére tehetjük.⁴² Valószínűleg tényleg ekkor látta meg a napvilágot, hiszen először 1314-ben viselte szülővárosa bírói tisztét és (ahogyan már fentebb is láttuk) azt csak a 30. életévüket elért polgárok viselhették. Micha Madius III. névvel először egy 1311-ben kelt oklevélben találkozunk, ahol tanúként említik egy, a Szent Klára-monostor részére tett adománynál.⁴³ 1312-ben Percevalus, Spalató elöljárója a város összes törvényét összegyűjtette és egy kódexbe íratta. Ebben olvashatunk egy olyan megjegyzést, ami arra mutat, hogy történetírónk ekkor a

³⁹ A forrást idézi ČREMOŠNIK 1956. 120–121., 10. jz.

⁴⁰ ENGEL PÁL: Középkori magyar adattár. CD-ROM. Budapest, 2001. Genealógia rész: Hunyadi (Corvin) tábla.

⁴¹ A szerb vonatkozású fejezetekre lásd pl. Madius 12. és 14. fejezet.

⁴² Életére lásd a korábbi szakirodalomból ŠIŠIĆ 1903. 6–9.

⁴³ 1311. február 25. (CDCr VIII. 229. sz.)

Szent Domnius-egyház körül elterülő városrész előljárója volt.⁴⁴ 1313-ban megnősült, a szomszédos Trau városában keresett magának feleséget a Cipikka patriciuscsaládban. 1314-ben városi bíró és egyúttal azon hat fős bizottság tagja is volt, amit a spalatói törvények felülvizsgálatára küldtek ki. Tudjuk, hogy 1319-ben, 1320-ban,⁴⁵ 1326-ban⁴⁶ és 1328-ban⁴⁷ is betöltötte a városi bírói tiszteletét, 1327-ben pedig a városi tanács tagja volt.⁴⁸ 1328 és 1344 között semmilyen vele kapcsolatos adatra nem bukkanunk.⁴⁹ Spalató 1327 szeptemberében vetette alá magát Velence uralmának, vagyis innentől kezdve nem a magyar uralkodó alattvalójának vallotta magát.⁵⁰ Micha Madius 1344-ben újra városi bíró volt, 1355-ben⁵¹ és 1357-ben⁵² ismét ezt a tisztséget töltötte be.⁵³ Šišić Madius halálát 1358-ra tette, mert utoljára ezen év február 27-én találkozunk nevével mint városi tanácsnokkal.⁵⁴ Egy Micha Madius nevű fiáról tudunk, aki 1357 és 1359 között szerepel a forrásokban.⁵⁵

A történetíró Micha Madius unokáját valószínűleg szintén Micha Madiusnak hívták, vele 1383 és 1426 között találkozunk a forrásokban, felmenőjéhez hasonlóan sokszor volt városi bíró, diplomáciai küldetésben is járt Tvrtko bosnyák királynál.⁵⁶ Luxemburgi Zsigmond magyar uralkodótól 1412-ben kapott új adományt birtokaira.

⁴⁴ *de contrata sancti Domnii Micha Madii*. Šišić 1903. 6.

⁴⁵ 1314. szeptember 1., 1319. október, 1320. június 29. Šišić 1903. 7.

⁴⁶ 1326. január 15. (CDCr IX. 221. sz.)

⁴⁷ 1328. június 21. (CDCr IX. 330. sz.)

⁴⁸ 1326. október 3. (CDCr IX. 300. sz.)

⁴⁹ Šišić 1903. 8.

⁵⁰ KRISTÓ GYULA: Az Anjou-kor háborúi. Budapest, 1988. (a továbbiakban: KRISTÓ 1988.) 77–78.

⁵¹ 1355. március 5. (CDCr XII. 213. sz.)

⁵² 1357. július 8. (CDCr XII. 320. sz.)

⁵³ Érdekes párhuzamra bukkanunk, ha végigtekintjük, mi történt azokban az években 1327-től kezdve, amikor történetírónk szülővárosa bírói tiszteletét töltötte be. Mint láttuk, 1327-ben hódolt be Spalató városa Velencének. KRISTÓ 1988. 77–78.; 1344-ben I. Lajos magyar király támadást indított Horvátországba, Hahót Miklós szlavón-horvát bán vezetésével. A Knin váráig előrenyomuló sereg az erősséget nem vette ostrom alá, hanem a környéket dúlta. Nelipics özvegye békét kért, aminek a feltétele meghódolásuk volt. Mivel ez megtörtént, a sereg visszavonult, de a magyar siker nem tartott sokáig. KRISTÓ 1988. 99.; 1355-ben a Spalatótól 7 km távolságra fekvő Klissza ellen vezetett támadást Alsólendvai Miklós szlavón-horvát bán. KRISTÓ 1988. 134.; 1356-ban I. Lajos megindította támadását Velence ellen, mivel lejárt az 1348-ban 6 évre kötött fegyverszünet. 1357 júliusában Spalató városa fellázadt a velencei uralom ellen és ismét a magyar királyt vallotta urának. 1358 elején omlott össze a velenceiek dalmáciai uralma. Ezt az összecsapást zárta le az 1358. február 18-án Zárában megkötött békeszerződés. KRISTÓ 1988. 142–144.

⁵⁴ Šišić 1903. 8.

⁵⁵ Šišić 1903. 8.

⁵⁶ Šišić 1903. 8.

Az oklevélben *miles*-ként említik. Sajnos szolgálatainak mibenlétét, amivel kiérdemelte az uralkodó figyelmét, a forrás nem örökítette ránk.⁵⁷

A történetíró Micha Madius féltestvérei közül egyet hozzá hasonlóan hívtak, a másikat Micha Petrusnak, a harmadikat pedig Albertnak.⁵⁸ Micha Petrusról tudjuk, hogy 1287-ben városi bíró volt,⁵⁹ születési idejét a város már többször említett *statutum*-a miatt 1257-re vagy korábbra kell tennünk. 1341-ben elképzelhető, hogy fia szerepel egy forrásban, bár a névhasználat furcsasága miatt ezt nem tudjuk biztosan állítani.⁶⁰ Albert egy örökösödési ügyben fellépő döntőbíróként szerepel 1300-ban. Mivel bíróként nem tűnik elénk, ezért születési idejéről még körülbelüli dátummal sem rendelkezünk.⁶¹

*

A de Barbazanis család hat nemzedéke történetének rövid áttekintése után nézzük meg, hogy mit tudunk mondani Micha Madius történetíró személyiségéről, műveltségéről. Micha Madius egy gazdag, befolyásos spalatói patricius család sarja, akinek felmenői apai oldalról legalább három generációra visszamenőleg a város bírójának (*iudex*) tisztségét is betöltötték időről-időre. Anyai részről pedig szerb uralkodói család leszármazottjának vallhatta magát. Műveltsége valószínűleg a korszaknak és társadalmi helyzetének megfelelő lehetett. Olvasta és ismerte az akkoriban kedvelt klasszikus latin alkotásokat, krónikájában idézeteket találunk az ovidiusi Hósnók leveleiből⁶² és Seneca Erkölcsei leveleiből.⁶³ Nem lehetünk biztosak benne, hogy olvasta Lucanus *Pharsalia* című művét, mert az általa idézett részlet szerepel Spalatói Tamás munkájában is, ezért lehet, hogy onnan vette át.⁶⁴ Nem meglepő módon ismerte a Bibliát is,

⁵⁷ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb. D-VIII/28. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény 230928.

⁵⁸ ČREMOŠNIK 1956. 120.

⁵⁹ 1287. április 21. (CDCr VI. 494. sz.)

⁶⁰ *Micha de Madii Petri*. 1341. május 8. (CDCr X. 437. sz.)

⁶¹ 1300. március 31. (CDCr VII. 330. sz.)

⁶² *An nescis longas regibus esse manus?* Ovidius: Hósnók levelei. Helena levele Parishoz, 168. sor. Az idézet pontos. (Madius 23. fejezet)

⁶³ *Ab alio expecta, quod aliis feceris.* (Madius 23. fejezet.) Az idézet azonban nem pontos, Seneca eredeti mondata így hangzik: *Ab alio expectes alteri, quod feceris.* (Seneca: *Epistulae morales ad Lucilium*. 15. könyv, 94. levél, 42. cap.) Maga Seneca is idézte azonban a kérdéses helyet: az eredetileg a rabszolgaként Rómába került s felszabadítása után *minus*-szerzőként és színészként ismerté vált Publilius Syrus nevéhez köthető *Sententiae* gyűjteményben lelhető fel. Ezt Seneca nagyra becsülte és idézte, később tankönyvként használták. MICHAEL VON ALBRECHT: *A római irodalom története I–II.* Budapest, 2003. II. 79. Madius az idézett hellyel valószínűleg Seneca művében találkozott, majd emlékezetből másolta be krónikájába.

⁶⁴ *qua maris Hadriaci longas ferit unda Salonas / et tepidum in molles zephiros excurrit Iader.* Lucanus: *De bello civili seu Pharsalia*. IV. 404–405. skk. (Madius 15. fejezet)

mind az Ó-, mind pedig az Újszövetség könyveiből találunk művében szó szerint és „lazábban” idézett részeket.⁶⁵ Valószínűleg emlékezetére támaszkodva szötte őket krónikája szövegébe. Ismerte és használta a korábban szülővárosában keletkezett munkákat, például Tamás archidiakónus művét. Spalató város történetének leírásánál többször hivatkozik régi krónikákra és legendákra, valamint költők könyveire, amiket azonban nem nevez meg. Jogban jártas férfiú volt, ez társadalmi helyzetének mintegy „természetes” következménye is. Ismerte a városi *statutum* szövegét, idézi a *Palatium letum Spaletum Salone quietum*⁶⁶ mondatot, ami a *statutum*-ban és a város pecsétjén is olvasható, de nem szerepel Tamás archidiakónusnál, ezért alkalmazását csak a *statutum* és a pecsét ismeretével magyarázhatjuk. Munkájából az is kiderül, hogy szülővárosának büszke tagja volt, öntudatos spalatói polgár.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen nyelveken tudott történetírónk? A dalmát tengerparton beszéltek a mára már kihalt dalmát nyelvet, ami az újlatin nyelvek csoportjába tartozott. Valószínű, hogy ennek Spalató városában beszélt dialektusát használta történetírónk is a mindennapi érintkezés során. Ugyanakkor írásban a klasszikus latin szabályainak igyekezett megfelelni. Ugyanaz lehetett a helyzet, mint az Itáliában élő alkotókkal: a saját, a vulgáris latinból kinövő olasz dialektusukat beszéltek, de alkotásaikat a klasszikus (vagy általuk annak vélt) latin nyelven hozták létre. Családi kapcsolata miatt gondolhatunk arra, hogy ismerhetett esetleg egy szláv nyelvet is.

Krónikájának vezérlő fonala tágabb pátériája iránti érdeklődése. Bár a címben azt jelzi, hogy a pápák és a német-római császárok életét fogja bemutatni, ez a törekvése hamar háttérbe szorul, és helyét az Adriai-tenger keleti és nyugati partján történt események foglalják el. Ezt időnként a magyarországi események, az Anjou-család hírei, valamint a (főképpen Kelet-Közép-Európában) történt nevezetesebb események szakítják meg.

Láttuk tehát, hogy a spalatói Micha Madius III. egy gazdag és befolyásos patricius család minden valószínűség szerint művelt és jogban jártas sarja volt,

⁶⁵ Az Ószövetségből idéz a Prédikátor Könyvéből (10,16: *Vae tibi, terra, cuius rex est puer et cuius princeps mane commedunt*; Madius 21. fejezet, szó szerinti idézet) és Ézsaiás Könyvéből (3,5: *Tumulabitur puer contra senem et ignobilis contra nobilem*; Madius 21. fejezet, szó szerinti idézet). Az Újszövetségből a Lukács Evangéliumából származó idézetek: 1,52: *Deposuit de sede potentes et exaltavit humiles* (szó szerinti, Madius 18. fejezet); 2,14: *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis* (*in terra*-tól szó szerinti idézet). Ugyanakkor több olyan szóképpel, szóösszetétellel találkozunk Madiusnál, amik szintén bibliai előképekre vezethetőek vissza: így a *Leo rugiens* (Madius 23. fejezet) Péter apostol 1. levelének 5,8-ban, az *in ore gladii* (Madius 23. fejezet) pedig Lukács 21,24-ben lelhető fel.

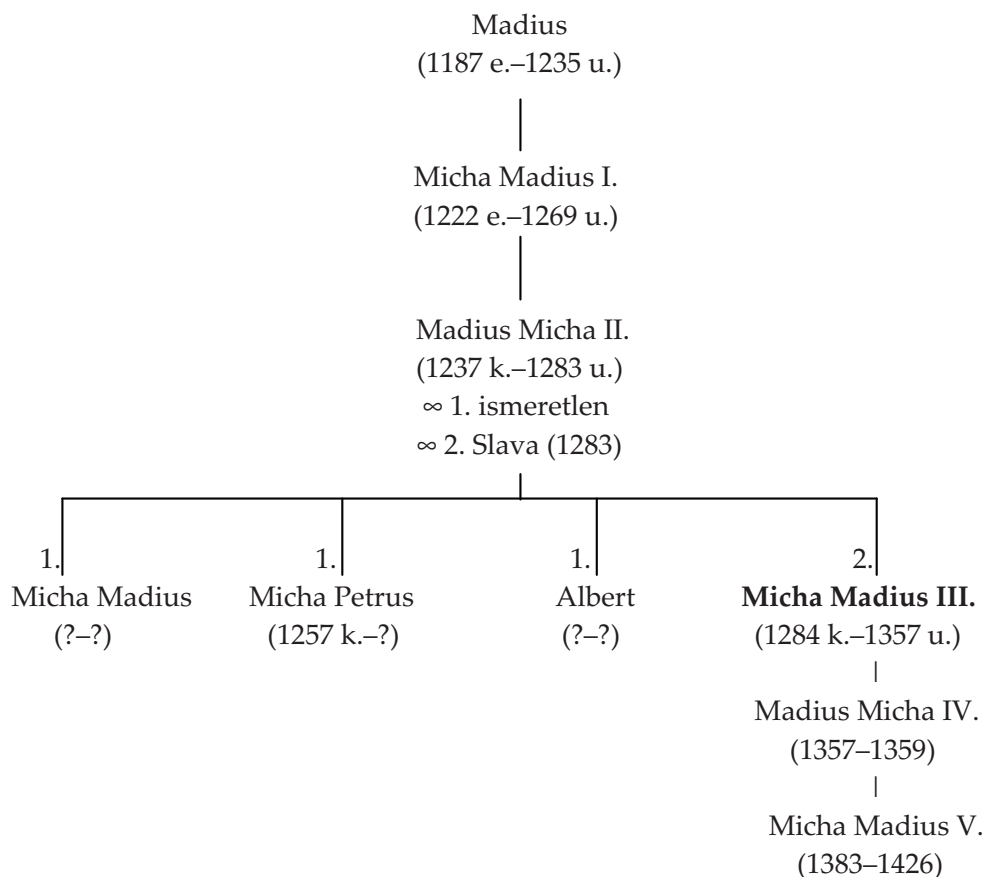
⁶⁶ Madius 15. fejezet

aki távoli rokonságot tartott a szerb uralkodócsaláddal is. Krónikája, bár nem része a magyar történetírói hagyományoknak, mégis fontos a magyar középkori kutatói számára is, hiszen általa új nézőpontot fedezhetünk fel: megtudhatjuk, hogy egy, magát nem a magyar király alattvalójának valló, de az ország és I. Anjou Károly sorsát figyelemmel kísérő, művelt ember mit tartott fontosnak feljegyezni a Magyarországon és a környezetében megtörtént eseményekből a XIII–XIV. század fordulóján.

Függelék

Micha Madius családfája

(A családfán azok a személyek szerepelnek, akiket bizonyosan a történetíró Micha Madiushoz tudunk kötni.)

ÉVA B. HALÁSZ

**Micha Madius de Barbazanis
– a Historiographer and Nobleman from Split**

Micha Madius, the nobleman from Split wrote a chronicle titled *De gestis Romanorum imperatorum et summorum pontificum pars secunde partis de anno Domini MCC nonagesimo*. This paper deals with his life and the scholar historiography about his chronicle.

TARTALOMJEGYZÉK

Szabados György: Állam és ethnosz a IX–X. századi magyar történelemben	3
Veszprémy László: A magyarországi hun hagyomány legkorábbi írott forrásai és európai kapcsolatuk	25
Szócs Tibor: A nádori generalis congregatio intézményének előképe és kialakulása	45
B. Halász Éva: Micha Madius de Barbazanis – a történetíró és spalatói nemes patrícius	59
Piti Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XXVI. kötetéhez (1342)	71
Teiszler Éva: A Hathalmi család középkori genealógiája	83
C. Tóth Norbert: A pozsonyi társaskáptalan kanonokai 1425-ben. (Az egyházi archontológia készítésének módszertana és gyakorlata)	101
Mikó Gábor: A középkori magyar királyok ismeretlen lajstroma Monoszló András könyvtárából	125
Lakatos Bálint: Ingatlanforgalmi ügyek a későközépkori magyarországi mezővárosokban és falvakban	139
A Magyar Medievisztikai Kutatócsoport korábbi kiadványai	165

Felelős kiadó: Dr. Veszprémy László kutatócsoport-vezető
Technikai szerkesztés: Révész Éva
Nyomdai kivitelezés: E-Press Nyomda, Szeged